

EUGEN DREWERMANN

Beelden van een nieuwe wereld

*Dieptepsychologische lezing
van het Johannesevangelie*

SKAN **D**ALON
L E N . M O U N S I D P O S T E R S

Inhoudsopgave

TEN GELEIDE	9
Bert L. van der Woude	
 <i>Eerste deel: Johannes 1-10</i>	 11
VOORWOORD BIJ DEEL 1	13
Eugen Drewermann	
 JOHANNES 1	 19
1-18: 'In het begin was het woord' (I)	
1-18: 'In het begin was het woord' (II)	
1-18: 'In het begin was het woord' (III) – Johannes de Doper	
19-34: Het getuigenis van de Doper	
35-51: Over de navolging, of: Twee soorten roeping	
 JOHANNES 2	 102
1-12: De bruiloft in Kana (I): De verandering van het leven	
1-12: De bruiloft in Kana (II): Het wonder van de verandering	
13-25: De reiniging van de tempel, of: Over afgodendienst en godsdienst	
 JOHANNES 3	 143
1-13: Het nachtelijk gesprek met Nikodemus	
14-21: 'die heeft eeuwig leven'	
22-36: Uit de hemel of uit de aarde?	
 JOHANNES 4	 186
1-42: De vrouw bij de Jakobsbron, of: Niveaus van waarheid	
43-54: Ga maar, je zoon leeft	
 JOHANNES 5	 216
1-18: De genezing van de verlamde, of: Gods sabbat	
19-30: Opstanding tot het leven	
31-47: Als jullie Mozes zouden geloven, geloofden jullie ook mij	

JOHANNES 6	261
1-21: Brood vermenigvuldigen en wandelen over het meer	
22-51: Ik ben het brood des levens	
52-71: U hebt woorden van eeuwig leven	
JOHANNES 7 (EN 8,1-11)	303
1-31: De juiste tijd, de juiste plaats	
32-53a: De onbereikbare positie	
53b–	
8,1-11: Wie van u zonder zonde is	
JOHANNES 8	349
12-20: Ik ben het licht van de wereld	
21-47: ... en de onverborgenheid van God zal u vrijmaken	
48-59: Als iemand mijn woord bewaart, zal hij de dood nooit zien	
JOHANNES 9	398
1-17: De genezing van een blindgeborene	
18-41: ... laat hem voor zichzelf spreken	
JOHANNES 10	431
1-21: De goede herder	
22-42: Het getuigenis van de werken en het getuigenis van Johannes	
<i>Tweede deel: Johannes 11-21</i>	461
VOORWOORD BIJ DEEL 2	463
Eugen Drewermann	
JOHANNES 11 (EN 12,1-11)	469
1-54: De opwekking van Lazarus (I)	
17-54: De opwekking van Lazarus (II): Twee toelichtende verhalen	
55-57–	
12,1-11: Dood hem die opwekt uit de dood!	
JOHANNES 12	527
12-19: De intocht in Jeruzalem	
20-50: Wie zo sterft, in hem verheerlijkt zich God	
JOHANNES 13	559
1-38: Het teken van de voetwassing en: Tussen Judas en Petrus	
JOHANNES 14	571
1-14: Ik ben de weg ... of: Tussen angst en vertrouwen	
15-31: Over liefde en trouw, of: Over de 'troost' die Jezus zal blijven	

JOHANNES 15 (EN 16,1-4) 599

- 15,1-17: Ik ben de wijnstok, jullie zijn de ranken
 15,18–
 16,4: De haat van de wereld en de steun van Jezus

JOHANNES 16 629

- 5-15: Tussen wereld en God, verdriet en geluk, angst en vrede
 13: Over de geest van de onverborgenheid van God
 16-33: In de wereld zijn jullie bang, maar ik heb de wereld overwonnen

JOHANNES 17 649

- 1-11: Het afscheidsgebed van de Heer (I):
 Dat zij U erkennen en hem die U heeft gezonden (Joh 17,3)
 1-11: Het afscheidsgebed van de Heer (II):
 Bewaar hen in Uw naam (Joh 17,11)
 1-11: Het afscheidsgebed van de Heer (III):
 Dat Hij hun eeuwig leven geve (Joh 17,2)
 12-19: Opdat de liefde in hen zij (I):
 In de wereld, maar niet van de wereld
 12-19: Opdat de liefde in hen zij (II):
 ... dat U hen behoede voor het kwaad (Joh 17,15)
 12-19: Opdat de liefde in hen zij (III):
 Heilig hen in Uw onverborgenheid (Joh 17,17)
 20-26: ... opdat zij allen één zijn (Joh 17,21)

JOHANNES 18 (EN 19,14-16) 683

- 1-27: Gevangenneming en verhoor van Jezus
 28-40;
 19,4-16: Pilatus, of: Tussen macht en waarheid

JOHANNES 19 610

- 1-42: Zie – de mens

JOHANNES 20 629

- 1; 11-18: De boodschap van de opstanding
 2-10: De wedloop naar het graf
 19-23: De gave van de vergeving
 24-31: Thomas, of: De lange weg van treuren naar vertrouwen

JOHANNES 21 792

- 1-14: De verschijning aan het meer
 15-25: Ben jij mijn vriend?

**BIJ DE VERTALING VAN HET JOHANNESSEVANGELIE
 NOTEN**

BIJ DE AFBEELDINGEN

REGISTER VAN BIJBELPLAATSEN

Ten geleide

*‘Vrede laat ik jullie na; mijn vrede geef ik jullie,
zoals de wereld die niet geven kan’*

(Johannes 14:27)

Met deze indringende woorden uit het Johannesevangelie reikt Jezus een perspectief aan dat in onze tijd urgenter lijkt dan ooit. In een wereld waarin oorlog en geweld de boventoon voeren, vormt dit evangelie een oproep tot een radicale omkering: niet de wapens brengen veiligheid, maar alleen vrede brengt veiligheid. Het is een boodschap die Eugen Drewermann, als geen ander, door de jaren heen heeft bepleit – vaak tegen de stroom in en niet zonder weerstand.

Ter gelegenheid van zijn 85^e verjaardag verschijnt nu de Nederlandse vertaling van zijn commentaar op het Johannesevangelie. Dit werk past binnen een indrukwekkende reeks exegetische publicaties, waarin Drewermann zich met onvermoeibare toewijding en diepgaande inzichten heeft gewijd aan de symbolische bijbeluitleg. Na het verschijnen van zijn Duitstalige commentaren op Marcus, Matteüs, Lukas en Handelingen, is dit commentaar een waardevolle schakel in de keten.

Dat deze vertaling tot stand kon komen, is te danken aan de enthousiaste ontvangst van het Marcuscommentaar *Wegen naar menselijkheid* vijf jaar geleden. Waar het aanvankelijk een eenmalig initiatief leek, zorgden gulle giften en de inzet van vertaalster Marja Nusselder voor nieuwe mogelijkheden. Met haar bereidheid om zich voor vijf jaar aan het project te verbinden, werd de weg vrijgemaakt om dit grootse werk in het Nederlands beschikbaar te stellen.

Het Johannesevangelie, met zijn diepe beelden en gelaagde symboliek, staat in nauwe verwantschap met de visie van Paulus: ‘opstanding uit de doden’ is niet een verder leven na de fysieke dood, maar een ontwaken midden in het leven. In krachtige scènes – de zeven wondertekenen – wordt zichtbaar hoe Jezus mensen doet opstaan en hun een nieuwe werkelijkheid schenkt. Het wijnwonder in Kana, de genezing van de verlamde,

de wonderbare spijziging, de opwekking van Lazarus – elk verhaal ademt een universele boodschap van bevrijding en vernieuwing.

Toen Drewermann in 2003 zijn voorwoord bij dit werk schreef, waar-schuwde hij voor de dreigende oorlog in Irak. Een dag later brak die oorlog uit – gebaseerd op leugens, met verwoestende gevolgen. Zijn recente boek *Alleen door vrede* (2024) bouwt hierop voort en laat zien hoe angst en gewelddreiging een vicieuze cirkel creëren. Wie pleit voor vrede, wordt snel weggezet als naïef of politiek incorrect, maar juist het Johannese-vangelie biedt een tegengeluid: de vrede die Jezus voorhoudt overstijgt de logica van macht en geweld.

Daarom is deze vertaling in mijn ogen geen willekeurige publicatie, maar een daad van relevantie. Voor predikanten, theologen en allen die zich ver-diepen in de symbolische uitleg van het evangelie biedt dit werk inzichten die je verder helpen, je moet geven. De homiletische stijl van Drewermann trekt je als lezer mee in de verhalen, waardoor de existentiële urgen-tie van zijn uitleg alleen maar aan kracht wint.

Voor een optimale toegankelijkheid is in de Nederlandse versie is geko-zen om beide delen in één band uit te geven. De wetenschappelijke ver-antwoording blijft behouden in eindnoten, zodat de dynamiek van de tekst intact blijft.

Woorden van dank

Aan deze uitgave hebben veel mensen bijdragen. Daarom dank aan de bestuursleden van de Studiekring Drewermann Nederland, die het aand-urfd en om opnieuw een groot theologisch werk uit te geven. Dank aan uitgeverij Skandalon, die dit exegetische standaardwerk mogelijk heeft gemaakt.

Dank aan de gulle gevers, zonder wie dit kostbare project niet kon worden gerealiseerd.

Dank aan Marja Nusselder, die deze immense taak met toewijding heeft volbracht.

De vertaling en uitgave van dit commentaar zijn een geschenk aan Eugen Drewermann. Het is een eerbetoon aan zijn jarenlange werk – niet als studeerkamergeleerde, maar als een betrokken medemens.

Moge dit boek bijdragen aan het visioen van vrede dat Jezus van Naza-ret ons voorhield.

Bert L. van der Woude (voorzitter SDN)

Voorwoord bij deel I

‘Alles is goed en louter goedheid als ik goed ben en alles is goed en louter goedheid als er geen angst is die het kwade oproept, alleen maar stil, alleen maar stil, alleen maar het kwade niet oproepen, alleen maar niet in het kwade terechtkomen met de angst, de angst die alleen maar het kwade brengt.’ Deze woorden van de beeldhouwer Ernst Barlach (Plastische Meisterwerke, met een inleiding van Anita Beloubek-Hammer, Ratzeburg 1996, 100) geven in eenvoudige woorden de centrale uitspraak weer van de boodschap die het Johannesevangelie verbindt met de persoon van Jezus van Nazaret. Als geen enkele andere Bijbelse getuigenis (afgezien van de Geheime Openbaring die, veelzeggend genoeg, van oudsher in verband wordt gebracht met de schrijver van het vierde evangelie) hanteert het Johannesevangelie de taal van de absolute tegenstellingen: duivel en God, leugen en waarheid, duisternis en licht, blindheid en zien, dood en leven, gerecht en geloof, de ‘joden’ en de ‘Christus’.

Toch is het vooral die laatstgenoemde tegenstelling die beangstigend duidelijk maakt hoe gevaarlijk de antitheses bij Johannes kunnen zijn als ze dogmatisch worden verabsoluteerd. Op ieder punt zal het nodig zijn om het theologische anti-judaïsme van de ‘christelijke’ kerken, dat juist in het Johannesevangelie zo’n uitstekend fundament wist te vinden, los te maken uit zijn historische vooronderstellingen en te interpreteren als onderdeel van een typologische tegenstelling van twee tegenstrijdige opvattingen van ‘religie’: iemand voor wie ‘God’ altijd al een vaststaande grootheid is, overgeleverd vanuit de traditie, moreel en kerkrechtelijk vastgelegd door de kerkelijke autoriteiten, institutioneel verankerd in de vormen van het groepsdenken, zo iemand zal de omwenteling en de opstand van Jezus van Nazaret telkens weer moeten bestrijden als een opstand tegen God. Zelfs de ‘broeders’ van Jezus kunnen in het Johannesevangelie ten prooi vallen aan dit misverstand (Joh 7, 3-5). Dan begrijpen wij echter onmiddellijk de beslissende vraag waar het Johannesevangelie naartoe wil: kunnen wij eigenlijk wel *leven* met een dergelijke ‘God’ die doctrinair van buitenaf stuurt, die voorschrijft hoe formuleringen en rituelen moeten worden vastgelegd en die een verduistering van de ziel en een schaduw over het hart afdwingt?

Wij kunnen het woord bij Johannes voor 'joden' dan ook het best vertalen met het woord 'godsbezitters' en onszelf de vraag stellen hoe onze eigen vrome houding wordt bepaald door elementen van dogmatische verstarring en magische veruiterlijking. Als vanzelf wordt dan het *perspectief* van het Johannesevangelie begrijpelijk waarin de gehele werkelijkheid van de menselijke existentie zich voor een onontkoombaar dilemma ziet gesteld. Hoe zien wij 'Abraham' (Joh 8, 37-40.56.58)? Hoe zien wij 'Mozes' (5,46; 7,22-23; 9,28-29)? Hoe aanbidden wij God in 'de geest' en in 'de onverborgenheid' (Joh 4,23-24)? Het gaat niet om het 'jodendom'; het gaat in de naam van de God van Israël om ons als mensen: van waaruit leven wij, vanuit 'onder' of vanuit 'boven'? Vanuit de 'wereld' of vanuit 'God'? Voor die absolute keuze van existentiële betekenis staat de persoon van Jezus in het Johannesevangelie.

De tijd en de cultuur waarbinnen deze woorden klinken, benoemen in het hellenisme van de eerste eeuw voor het eerst een probleem dat voortaan voor alle vraagstukken van het mens-zijn van fundamentele betekenis is gebleven: je kunt spreken van de 'gnostische' kritiek op het antieke wereldbeeld zolang je het begrip 'gnostisch' niet te veel vanuit gods-diensthistorische bedoelingen uitrekt en alle denkbare (kosmologische of syncretische) systemen in het Johannesevangelie vertegenwoordigd wil zien. Het Johannesevangelie wil antwoorden geven aan mensen voor wie de *wereld*, de 'kosmos' van de Grieken, ten diepste vreemd en onveilig is geworden, een plaats van ontheemding en leegte, een oord van angst en van dood, een levenloze ruimte van afwijzing. Het probleem heeft in de moderne tijd ronduit dramatisch aan actualiteit gewonnen: terwijl de moderne wetenschappen ons steeds preciezer uitleggen hoe de natuur werkt, groeit tegelijkertijd de kloof die de mens onderscheidt van de hem omringende 'wereld'. Willen wij de naam 'mens' verdienen, dan mogen wij nooit zo omgaan met alles wat er om ons heen leeft als de natuur voortdurend doet. Wij hebben een *menselijk* iemand tegenover ons nodig om onze menselijkheid te kunnen vinden en precies zo'n absoluut Iemand tegenover onze menselijkheid wilde de Jezus van het Johannesevangelie ons geven door de nabijheid van zijn persoon die werd gevormd door het vertrouwen in zijn 'Vader'.

Terwijl ik deze regels opschrijf, in de middaguren van 19 maart 2003, zal het waarschijnlijk niet lang meer duren of de wereld bevindt zich opnieuw in een oorlog naar de wens van de Amerikaanse president George W. Bush, en wel in een *preventieve* oorlog tegen 'het kwaad'. Ook in de zin van een moraliserend zwart-witdenken kan het Johannesevangelie blijkbaar verkeerd worden begrepen en zelfs ideologisch worden misbruikt voor het voeren van een oorlog. In werkelijkheid echter gaat het